

Човрій Маріанна Ярославівна
старший викладач
Сухацька Леся Михайлівна
старший викладач

кафедра співу, диригування і музично-теоретичних дисциплін
Мукачівський державний університет, м.Мукачеве, Україна

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

У статті окреслено проблематику патріотичного виховання підростаючого покоління в сучасних умовах розвитку державності України. Охарактеризовано особливості формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку крізь призму використання української народної музичної творчості. Розкрито патріотично-виховний потенціал колискових пісень, забавлянок, колядок та щедрівок. Доведено, що український музичний фольклор має значні педагогічні можливості та сприяє формуванню першооснов національної самосвідомості особистості дошкільника.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, національна самосвідомість, старший дошкільний вік, фольклор, український музичний фольклор.

Вступ. На сучасному етапі розвитку української державності особливого значення набуває питання формування патріотичних почуттів та національної свідомості підростаючого покоління.

Виховання патріота, громадянина, духовно багаті особистості – процес тривалий і багатогранний. Він потребує від педагогів і батьків великої праці над собою, усвідомлення високих цінностей та відповідної поведінки, розуміння виховних завдань та вибору оптимальних методів і форм роботи з дітьми. Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепція дошкільного виховання в Україні чітко окреслили мету, завдання, стратегічні напрями та шляхи реформування дошкільних інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку країни. Головний орієнтир оновлення змісту їх роботи – максимальне врахування етнічних і регіональних особливостей та широке використання засад народної педагогіки, національної культури, сучасних досягнень науки, надбань світового педагогічного досвіду» [5, с.18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливої значущості розробці теорії патріотичного виховання підростаючого покоління надавали корифеї вітчизняної педагогіки (Г.Сковорода, О.Духнович, С.Русова, О.Сухомлинський, К.Ушинський, Я.Чепіга та інші). Новітні тенденції сучасного патріотичного виховання молоді висвітлено в працях І.Беха, В.Борисова, М.Боришевського, П.Гнатенко, Д.Ельконіна.

Велике значення для розробки сучасних підходів до формування у дітей старшого дошкільного віку першооснов національної самосвідомості містяться у концепції розвитку українського дошкільця, вони розроблені Л.Артемовою, А.Богущ, Н.Лисенко, Т.Поніманською, О.Шевченко. Окремі аспекти використання музичного фольклору у патріотичному вихованні дітей висвітлені у працях І.Хланти, В.Гошовського, В.Мадяр-Новак, С.Садовенко, Т.Стегайло, Т.Вовк та інших. Зазначені дослідження складають значний науковий доробок, але далеко не всі аспекти музичного розвитку дошкільників знайшли в них цілісне і повне висвітлення. Недостатньо вивченою є проблема використання надбань вітчиз-

няного музичного фольклору в процесі національного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Метою статті є обґрунтування та розкриття вагомості використання вітчизняного музичного фольклору у вихованні національної самосвідомості та патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Одне з чільних місць у сучасній педагогічній системі відводиться патріотичному вихованню, яке згідно з положеннями «Національної доктрини розвитку освіти» «...має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність та цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури...» [6].

Дошкільне дитинство є надзвичайно важливим періодом у становленні особистості. Саме в цьому віці в дошкільника закладаються першооснови свідомості й самосвідомості; розпочинається процес національно-культурної ідентифікації, а саме усвідомлення себе як частини великої і давньої нації. Разом із тим, дошкільний вік має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів до яких і відноситься почуття патріотизму. Психологи та педагоги вважають, що найсприятливіший вік для початку формування патріотичних почуттів дитини – п'ятий рік життя, коли активізується інтерес особистості до соціального світу, суспільних явищ, близького оточення. Однак, навіть в старшому дошкільному віці діти ще недостатньо усвідомлюють, що таке «патріотизм».

Патріотизм – це природна прихильність і любов до рідної землі, мови, культури; глибоке моральне почуття, показник і виразник найвищих проявів духовного світу людини [3, с.2]. На жаль, дорослі, насамперед батьки і деякі педагоги, формують хибне розуміння маленькими громадянами поняття «патріотизму». Фарбуючи паркани у кольори прапора, прикрашаючи дитячі майданчики, дерева та особисті речі жовто-блакитними стрічками, дорослі акцентують увагу дошкільнят на яскравих зовнішніх атрибутах, на «показному» патріотизмі, а не на справжніх патріотичних цінностях та ідеалах... Усе це надзвичайно ускладнює реалізацію завдань патріотичного

виховання дітей, що визначено і в документах законодавчо-правового характеру, і в науково-методичних рекомендаціях щодо організації національно-патріотичного виховання дитини в освітніх закладах.

Важливим завданням патріотичного розвитку в дошкільних навчальних установах є прищеплення вихованцям чіткого усвідомлення національної самоідентичності, що проявлятиметься у знанні маленькими особистостями власної історії, культури, звичаїв та традицій свого народу.

Одним із найпотужніших засобів виховання патріотичних почуттів підростаючого покоління є фольклор, адже він являється енциклопедією життя народу, свідченням його духовної сили і краси. Це та основа, на якій базується система збагачення інтелекту, формування життєвих ідеалів, розвиток творчих здібностей особистості. Проте у реаліях сьогодення, у період найфундаментальніших викликів глобалізаційних процесів традиційна народна культура з її ужитковими цінностями сприймається подекуди в ракурсі далекого історичного минулого, а накопичені естетичні цінності усвідомлюються як категорія суто музейна, яка є неспроможною увійти в обіг сучасного життя. Звідси постає питання: наскільки ефективним буде засвоєння свідомістю дітей елементів народного музичного мистецтва? Який відгук знайде український дитячий музичний фольклор серед вихованців, як вплине на формування національної самосвідомості та патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку?

У процесі вивчення досліджуваної проблеми нами було виявлено, що музичні керівники ДНЗ вбачають в українській народній творчості засіб широкого виховного, культурно-освітнього впливу, універсальні засади для набуття дітьми першооснов формування національної самосвідомості, але значна частина з них не в повній мірі ознайомлює малечу з різнобарв'ям жанрів музичного фольклору.

Особлива роль у вихованні підростаючого покоління відводиться колісковій пісні, адже вона є одним із найдавніших видів народної творчості. Цей фольклорний жанр позначений високим поетичним світосприйняттям, глибиною мелодійного звучання, багатством образів. Колісанки водночас є і першими уроками, що в доступній формі знайомлять дитину з побутовими речами і моральними цінностями, заохочують до працелюбності, порядку, доброти і справедливості.

Коліскові викликають захоплення своєю простотою, безпосередністю, ніжністю. У них віддзеркалено найвищі, найглибші людські почуття. Не можливо не зачаруватись народними порівняннями, щирою й доступною метафоричністю цих пісень. Характерною їх ознакою є те, що вони здебільшого не багатослівні – дві-три строфи. Проте завжди містять глибокий зміст, постійно присутня дія, твориться картина життя.

Досліджуючи проблему патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору, ми провели спостереження за роботою музичних керівників та вихователів ДНЗ. Це дало підставу виявити наступне: педагоги-початківці знають і використовують в музично-виховній діяльності ДНЗ надзвичайно малу кількість колісанок. Найчастіше звучать «Котику сіренький» українська народна пісня в обробці М.Вериківського або ж «Ой ходить сон» – в обробці Л. Ревуцького. Однак, існує чимало колісанок, які мають неабияке пе-

дагогічне значення та заслуговують на використання у виховній практиці. Особливої уваги потребує питання вивчення коліскових рідного краю, які несправедливо забуті і майже ніде не звучать.

У дитячому садку ознайомлення з піснями відбувається під час музичних занять, сюжетно-рольових ігор, а також при підготовці до тематичних розваг. Знання коліскових діти можуть використовувати у різних видах ігрової діяльності, наприклад, під час дидактичних ігор «Покладемо Ганю спати», «Катруся хоче спати». Діти разом з вихователем, вкладаючи ляльку до сну, співають українські народні колісанки. З вихованцями старшої групи доцільно організувати вечір українських пісень «Колісковий віночок», під час якого діти заколискують ляльок, ведмедиків, зайчиків, інсценують зміст різних музичних творів.

Слухання та виконання дошкільнятами коліскових пробуджують у дітей численні емоції, формують патріотичні почуття, уяву, національне світовідчуття і мислення. Також вони вчать дітей розуміти зміст слів як певного об'єднання звуків. Коліскові пісні постають могутнім засобом пробудження і розвитку національної самосвідомості, патріотизму і гуманізму підростаючого покоління. Коліскові та забавлянки (утішки) – фольклорні жанри, якими здавна користуються дорослі, спілкуючись з дітьми. Не одне покоління свідомих, патріотично налаштованих громадян починало своє знайомство зі світом поезії саме через ці твори. І зараз, незважаючи на існування великої кількості професійної літератури для дітей, ці твори не втрачають своєї привабливості та дидактичної значущості.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на ще один важливий момент: українська народна культура накопичила величезну кількість забавлянок для дітей раннього віку. Проте існують також утішки, які доцільно використовувати на музичних заняттях з старшими дошкільнятами. Забавлянки насичені різноманітними повторами, звуконаслідувальними словами, тому легко запам'ятовуються. Вони активізують уяву дитини, сприяють її фізичному розвитку завдяки численним рухам, які виконуються одночасно з пісенькою. Незважаючи на свою простоту, забавлянки позначені ефонічною культурою, сприяють жваво-му спілкуванню з довкіллям, привчають дитину до чуття прекрасного. Отже, забавлянки або ж утішки, як і коліскові пісні, у доступній формі ознайомлюють дітей з оточуючим світом, вводять їх у доросле життя, призвичаюють до морально-етичних норм поведінки. Також очевидним є той факт, що під час розігрування дошкільнятами забавлянок здійснюється мовний розвиток дитини, відбувається зародження інтересу й любові до рідної мови та національної культури, тому так важливо не нехтувати даним жанром дитячого фольклору у патріотично-виховній роботі ДНЗ.

Корисним вважаємо залучення старших дошкільнят до української народнопісенної творчості через ознайомлення їх з давньослов'янськими календарними обрядами. Завдяки своїм художнім особливостям календарно-обрядові пісні можуть бути використані в музично-естетичному та патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.

Дошкільнятам можна запропонувати дитячі веснянки та гаївки, у тематиці яких домінують вітання весняних птахів, вирощування злакових і городніх культур, дерев. Для них властиві закличні інтонації, гуртовий спів в унісон, які супроводжуються хорео-

графічними та пантомімічними елементами (кругові та змійкові крокові рухи, імітація руками росту дерев та злакових і городніх культур).

У дошкільному віці рекомендовано вчити веснянки та гаївки з музичним супроводом, а також намагатися співати їх без нього, як це виконується в автентичному середовищі.

Веснянки та гаївки як дуже давня народна творчість, що характеризує наше далеке минуле, тобто нашу первісну культуру, мають надзвичайну цінність і є нашою праісторією, свідчать про життя наших предків, тому заслуговують на збереження і впровадження в освітній процес ДНЗ (а в подальшому і в ЗОШ) задля патріотичного розвитку дітей.

Справжньою скарбницею нашого народу, яку потрібно глибоко пізнавати, є колядки та щедрівки. Колядки і щедрівки викликають у дітей радість, бадьорість, формують оптимістичне світосприймання. У дошкільнят виникає бажання втілювати в життя те, про що вони співають, коли зичать добро працюючим людям. Співаючи чи слухаючи колядки і щедрівки, діти уявляють себе в майбутньому добрими господарями, у яких подвір'я чисте, заметене, хата гарна, по-народному затишно і естетично прибрано світлиця. І, головне, в сім'ї панують взаємна любов і взаємоповага між її всіма членами, чемні стосунки, лад і злагода.

Під впливом різдвяних пісень, колядок і щедрівок люди стають добрішими, справедливішими, милосерднішими. Дошкільнята переконуються в тому, що колядки і щедрівки збагачують людей глибокими душевними та духовними якостями, гордістю за свою господоу і свій край.

На Закарпатті в місті Мукачеві вже стало доброю традицією ходити з колядою та щедрівками від одного дошкільного закладу до іншого. Діти старших груп разом з музичними керівниками та вихователями радо несуть добру вістку своїм одноліткам. Дошкільнята щиро тішаються веселій колядці, завзято щедрують, а за це дорослі пригощають малечу млинцями, цукерками та іншими смаколикками.

Освітня акцентує увагу дітей на тому, що Коляда – дійство духовне, а не матеріальне. В ході таких бесід вихованцям повідомляється, що раніше просити гроші або щось інше вважалося негарним вчинком. Зараз же, навпаки, у юних колядників у моді вирази на кшталт: «Або дай ковбасу, або хату рознесу!», «Дайте, дядьку, п'ятака, а Ви, тітко, гроші, та й будьте хороші!». Звідси перед педагогами та батьками постала нагальна потреба вчити своїх дітей класичних традицій колядування. Молодь не повинна перетворювати чудову релігійну традицію у свого роду бізнес. Діти мають зрозуміти, шона першому місці має бути відповідність старовинному обряду, рівень виконання пісень, що має радувати людей і допомагати зберігати старовинну українську національну культуру.

Нині ми живемо в надзвичайно складні часи, і тому дуже важливо, щоб в дитячих душах вічно горів вогник любові до рідної землі, до звичаїв і традицій рідного краю. Виховуючи дітей на матеріалі українського фольклору, ми тим самим розвиваємо у дошкільнят не тільки патріотичні почуття, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до вітчизняної культури (також до національних культур інших народів), але і відчуття відповідальності за збереження культурної спадщини. Через вивчення та використання українського музичного здобутку на заняттях та у по-

всякденному житті педагоги мотивують дошкільнят до наполегливості у здобутті знань, умінь та навичок, необхідних для виконання пісенних, танцювальних, ігрових фольклорних творів в концертних програмах, ранках, святах, обрядах. Український дитячий музичний фольклор виконує ще й компенсаторну функцію: голосовий апарат у дошкільнят ще не сформований, а дитячий народний пісенний репертуар дозволяє співати дітям без напруги і отримувати велике емоційне задоволення від співу. Важливим при цьому постає процес природної музично-ігрової діяльності дошкільнят, яка на основі добровільності створює підґрунтя до успадкування багатства духовної скарбниці народу, його самобутньої ментальності та патріотизму.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. На сучасному етапі національно-духовного відродження України все більшої гостроти набуває проблема формування у підростаючого покоління патріотичного почуття та національної самосвідомості. Серед науковців та практикуючих педагогів існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувати комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. В період дошкільного дитинства закладаються основи свідомості і самосвідомості (дитина усвідомлює суспільні цінності, починає керуватися в своїй поведінці моральними нормами). Зокрема, цей час є найсприятливішим для формування в неї першооснов національної самосвідомості, які включають розуміння своєї приналежності до нації, пробудження любові та поваги до власної мови, традицій, символіки, зародження фундаментальних рис національного характеру. Ефективним шляхом і засобом патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є дитячий музичний фольклор, який має чітко виражену виховну і патріотичну спрямованість, а саме:

- колискові пісні, пестушки, потішки, приказки, пісні-ігри готують дитину до життя, допомагають освоювати навколишнього середовища;
- традиції слов'янського народу формують першооснови національної самосвідомості особистості;
- обрядові забави, ігри вчать наслідувати трудовому процесу дорослих;
- пісні, заклички, приказки, ігри мають поліфункціональний характер, впливаючи на інтелектуальний розвиток (сприйняття, уваги, мислення, пам'яті).

Дослідження особливостей та педагогічних можливостей вітчизняного музичного фольклору доводить, що він, як феномен української народної творчості, концентрує в собі етнічну філософію, етику й естетику має неocenенне значення в сучасній педагогічній практиці і є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу в ДНЗ. Наш досвід переконує: лише подаючи дітям належний приклад педагога та батьки зможуть відродити генетичний код українського народу, сформувати новий тип українця, здатного вивести свою державу на світовий рівень культури.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективи подальших досліджень у галузі патріотичного виховання підростаючого покоління пов'язані насамперед з вивченням питань наступності ДНЗ та початкової школи у системі національного виховання дітей через призму використання вітчизняного музичного фольклору.

Список використаної літератури

1. Вовк Т. Патріотичне виховання дошкільників на музичних заняттях / Т.Вовк // Музичний керівник. – 2015. – №3. – С.4-7
2. Газіна І.О. Актуальність та особливості формування елементів національної самосвідомості у дітей дошкільного віку // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. – Вип.Х. – Кам'янець-Подільський: ПП. Мошак М.І., 2007. – С.100-106
3. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи / Н.Гавриш, К.Крутії // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.2-7
4. Кузьмук Л. Плекаємо патріотів / Л.Кузьмук // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.14-17
5. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2005. – №8. – 239 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – №1. – С.22-25.
7. Садовенко С. Ой, весна, ой красна! Принеси мені щастя й радощі /С.Садовенко //Дитячий садок. – 2010. – №21-23. – С.34-47
8. Садовенко С.М. Формування національної культури особистості народною казкою / С.М.Садовенко [Електронний ресурс]. –<http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/334-sadovenko-s-m-formuvannja-nacionalnoji-kultury-osobystosti-narodnoju-kazkoju.html>
9. Сай О. Мир-миром, пироги із сиром. Використання українського музичного фольклору на уроках музичного мистецтва / О.Сай //Шкільний світ. – 2015. – №7. – С.1-3
10. Формування національної свідомості дитини // Дошкільний навчальний заклад. – 2010. – №9 (45). – С. 30-49

Стаття надійшла до редакції 29.04.2016 р.
Рецензент: канд.пед.наук, доц. Гаснюк В.В.

Човрий Марианна, старший преподаватель
Сушацкая Леся, старший преподаватель
кафедра пения, дирижирования и музыкально-теоретических дисциплин
Мукачевский государственный университет, г.Мукачево, Украина

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРА

В статье обозначена проблематика патриотического воспитания подрастающего поколения в современных условиях развития государственности Украины. Охарактеризованы особенности формирования патриотических чувств у детей старшего дошкольного возраста через призму использования украинского народного музыкального творчества. Раскрыто патриотически-воспитательный потенциал колыбельных песен, забавлянок, колядок и щедривок. Доказано, что украинский музыкальный фольклор имеет значительные педагогические возможности и способствует формированию первооснов национального самосознания личности дошкольника.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, патриотизм, национальное самосознание, старший дошкольный возраст, фольклор, украинский музыкальный фольклор.

Chovriy Mariana, Senior Lecturer
Sukhatska Lesya, Senior Lecturer
Department of Singing, Conducting and Music-theoretical Courses
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine.

PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE BY MEANS OF UKRAINIAN FOLKLORE MUSIC

At the present stage of the Ukrainian state system development one of the most urgent problems is the formation of patriotic feelings and national consciousness of the younger generation. The effective way and means of patriotic education of children of senior preschool age is the children folklore music, which has clearly emphasized educational and patriotic orientation. They are: –lullabies, nursery rhymes, sayings, song-games which prepare a child for life, help to become familiar with the surrounding medium; –traditions of Slavic people which form the primary source of the national self-consciousness of a person; –ritual games which teach to imitate the working process of adults; –songs, sayings, games which have multifunctional character, they influence the intelligence (perception, attention, thinking, memory). As our experience shows, only by providing an example, pedagogues and parents can restore the genetic code of the Ukrainian people, form a new type of a Ukrainian being able to lead the country to the culture of the global level.

Key words: patriotic education, patriotism, national self-consciousness, senior preschool age, folklore, Ukrainian folklore music.